

Het ringen van vogels op de Noordzee: Noordse Stormvogel (*Fulmarus glacialis*) en Drieteenmeeuw (*Rissa tridactyla*)

Wouter Teunissen

In zeevogelkolonies aan de Noordzee zijn veel vogels geringd. Middels biometrie en het bepalen van de conditie zijn we veel over deze zeevogels te weten gekomen. Er is echter een kennislacune voor wat betreft het verblijf op volle zee buiten broedkolonies en buiten de broedperiode (gedurende de trek en tijdens het overwinteren). Op volle zee is op de Noordzee, zover wij hebben kunnen achterhalen, nooit gericht ringonderzoek uitgevoerd. Wel worden regelmatig zeevogeltellingen op de Noordzee gehouden (bijvoorbeeld door IMARES). Deze tellingen geven inzicht in de verspreiding van de zeevogels, maar verschaffen geen gedetailleerde informatie over herkomst en conditie. Daarom hebben we een ringonderzoek opgezet. Om de hoofdvragen van dit onderzoek te kunnen beantwoorden, is eerst onderzocht of het mogelijk is om zeevogels op volle zee te vangen. De Noordzee is een erg ruwe zee, die het vangen niet makkelijk maakt. Hieronder volgt een kort verslag van de eerste drie vangpogingen.

Aanvang

Het schip

Het uitvoeren van zeeonderzoek is een prijzige zaak, het grootste struikelblok is dat er een zeewaardig schip voor nodig is. Er is geen geld om een boot te kopen of eventueel te huren. De organisatoren van www.pterodroma.com zijn daarom benaderd met de vraag of zij mee wilden werken met dit ringonderzoek. Hierop werd positief gereageerd. Pterodroma organiseert in Nederland pelagische dagtochten voor vogelaars. Op deze tochten gaan gemiddeld tussen 20 en 60 personen mee. De kosten per persoon (en dus voor het ringonderzoek) kunnen daardoor bij deze tochten relatief laag blijven. De eerste meerdaagse tocht die Pterodroma organiseert is de Botney Cut experience. De Botney Cut is een diepe vogelrijke en zeezoogdierrijke trog in de Noordzee bij de Klaverbank. Bij een meerdaagse tocht kan er verder van de kust gevaren worden en worden ook nachten op zee doorgebracht. De mogelijkheden voor het vangen zijn hierdoor veel groter dan bij het alleen overdag vlak langs de kust varen. De andere twee tochten waarop vangpogingen zijn

gewaagd, zijn dagtochten voor de kust van de Waddeneilanden.

Lokmethoden

Er is gewerkt met lokmiddelen. Deze vergroten de concentratie zeevogels en daarmee de vangkans. Het meest toegepaste lokmiddel is 'chum'. In Nederland wordt een mengsel van fermenterende vis en visolie gebruikt. Op andere plekken in de wereld wordt ook ander lokvoedsel gebruikt, zoals bijvoorbeeld gemalen kip. Door het werpen van chum en het zacht doorvaren van de boot wordt een geur en voedselspoor getrokken. Bij soortgelijke excursies wereldwijd is gebleken dat chum een aantrekkingskracht heeft op zeevogels. Chum kan vogels aantrekken van kilometers afstand. Vogels van de orde *Procellariiformes* navigeren voor een groot deel op basis van geur (Nevitt & Bonadonna 2005; Nevitt 2008). Echter, ook zichtjagers (bijvoorbeeld meeuwen en jaegers) worden aangetrokken. Naast chum is er tijdens de Botney Cut experience getest met de aantrekkingskracht van licht en geluid. De weersomstandigheden tijdens deze tocht lieten echter geen volwaardige test toe. Volgend jaar staan meer meerdaagse tochten gepland en wij hopen dan deze lokmiddelen beter te kunnen testen.

Vangmethoden

Tijdens de drie tochten hebben we ons beperkt tot het gebruik van een groot schepnet. Het schepnet heeft een diameter van 70 cm en is ook ongeveer 70 cm diep. De steel van het schepnet hebben we verlengd. Hiervoor hebben we een telescoopstok voor tuingereedschap gebruikt (merk GARDENA). De reikwijdte van het net wordt hierdoor bijna 5 meter. Een andere vangmethode met mistnetten hebben we door de weersomstandigheden of door het tijdstip van de dag niet uitgetest.

Figuur 1. Een Noordse Stormvogel komt achter de boot hangen. Foto Luc Hoogenstein

Noordse Stormvogel

De zee is grillig tijdens de meerdaagse Botney Cut tocht, de eerste tocht waarop we een vangpoging doen. Zondag 12 september vertrekken we 's avonds vanuit Lauwersoog. Maandagochtend 13 september valt het weer nog mee. Vanaf de vroege ochtend zijn er enkele Noordse Stormvogels aanwezig. Het duurt een tijd voordat ze achter de boot komen hangen. Ondertussen zien we ook andere zeevogels zoals Grote jagers, Jan-van-Genten, Drieteenmeeuwen en zelfs twee Vaal Stormvogeltjes. Als we bij de Klaverbank aankomen, mindert het schip vaart en komen de vogels dichtbij. Het aantal Noordse Stormvogels neemt snel toe tot circa 100 vogels. De afstand voor het schepnet blijft echter te groot, totdat we een ijsklomp met vis (vislollie) aan een touw achter de boot hangen. De eerste vogel die ik vang is een eerste kalenderjaar Grote Mantelmeeuw met een donkerblauwe kleurring. Helaas weet de vogel te ontsnappen uit het net, voordat ik hem kan pakken (de diepte van het net blijkt niet optimaal te zijn). De Noordse Stormvogels komen zweeflopend naar de klomp geslopen. Tien minuten na de vangst van de meeuw, weet ik een Noordse Stormvogel te vangen. Opvallend aan deze vogel is de actieve handpenrui. De rui van de veren is niet simultaan over beide vleugels. Waarschijnlijk komt dit omdat sommige veren zo ver zijn gesleten, dat zij volledig zijn afgebroken. In Nederland zijn tot en met 2009 eerder 92 Noordse Stormvogels geringd en zijn er 135 in het buitenland geringde vogels teruggemeld (Van der Jeugd & van Andel 2009). Het gaat hierbij zeer waarschijnlijk alleen om in asiels opgevangen vogels en om strandvondsten. Het aandeel verzwakte of zieke vogels is bij de Nederlandse ringgegevens daarom mogelijk erg hoog en geeft mogelijk geen representatieve weergave van de populatie die de Noordzee bevolkt. De vogel die tijdens de Botney Cut experience gevangen is, was een erg dominante vogel in de pikorde en daarom verwachten wij dat dit soort vangsten erg interessant kan zijn als aanvulling op de asielvogels. Na de vangst sloeg het weer snel om en kwamen we terecht in weer met windkracht 7 en golven van 3,5 meter hoog en ook 3,5 meter diep. Doorvangen werd daardoor onmogelijk.

Achter het net

Tijdens de tweede tocht is gevaren vanuit Den Helder. Er zijn geen vogels gevangen. De gebruikte boot lijkt minder geschikt (hoger dek) en het

aantal vogels op zee is lager dan tijdens de eerste tocht.

Drieteenmeeuw

De derde tocht is op 29 oktober. Opnieuw varen we met de Dageraad vanuit Lauwersoog. Vanaf aanvang is er gechummed. Dit heeft tot gevolg dat we meteen een grote wolk meeuwen achter de boot hebben. Behalve meeuwen, Roodkeelduikers en Jan-van-Genten blijft het lange tijd stil. Pas als we tegen het eind van de middag weer dicht bij de kust komen zien we groepen Zwarte Zee-eenden, een Middelste Jager, een mooie Parelduiker en een fraaie Rosse Franjepoot. De meeuwen die in de slipstream van de boot hangen, bevinden zich soms op vangbare afstand. Toch lukt het niet om er een te vangen. Een laatste poging bewijst dat het vangen van de Noordse Stormvogel met het schepnet geen toeval is. Ditmaal vangen we een eerste kalenderjaar Drieteenmeeuw in juveniel klee; deze lijkt in goede conditie. In Nederland zijn tot en met 2009, 82 Drieteenmeeuwen geringd en er zijn 120 in het buitenland geringde vogels in Nederland teruggemeld (van der Jeugd & van Andel 2009).

Figuur 2. Drieteenmeeuw. Foto Wouter Teunissen

Verder lezen? De link verwijst naar een levendige beschrijving van de Botney Cut tocht, inclusief mooie foto's:

http://www.pterodroma.com/?page_id=354

Met dank aan:

www.pterodroma.com (Sander Lagerveld, Leo Stegeman, Albert van den Ende, Ben Wielstra & Rob van Bemmelen); Erik Maassen (V.R.S. Van Lennep, Kennermerduinen); Henk van der Jeugd (Vogeltrekstation); Will Miles en Brydon Thomason; Lindsay Smith (Southern Ocean Seabird Study Association); David Drynan (Australian Bird & Bat Banding Scheme); V.R.S. Meijndel; Roelant Jonker.

Literatuur

- Barrett R. T., Camphuysen C. J., Anker-Nilssen T., Chardine J. W., Furness R. W., Garthe S., Hüppop O., Leopold M. F., Montevecchi W. A., and Veit R. R. 2007. *Diet studies of seabirds: a review and recommendations*. – ICES Journal of Marine Science, 64: 1675–1691.
- Nevitt G.A. & F. Bonadonna. 2005. *Sensitivity to dimethyl sulphide suggests a mechanism for olfactory navigation by seabirds*. Biol. Lett. (2005) 1, 303–305.
- Nevitt G.A.. 2008. *Sensory ecology on the high seas: the odor world of the procellariiform seabirds – Review*. The Journal of Experimental Biology 211, 1706–1713.
- Van der Jeugd, H. & W. van Andel. 2010. *Ringverslag 2009*. Op Het Vinkentouw 119: 8–16.

Wouter Teunissen, teunissen.wouter@gmail.com

Eerste controle in Frankrijk van een geringde Bladkoning (*Phylloscopus inornatus*)

Maxime Zucca

Op 9 oktober 2009 werd een Bladkoning (*Phylloscopus inornatus*) in de vooravond kort gehoord en waargenomen in het hoger gelegen deel van de vallei van Stang Meur, op het eiland Ouessant, in het departement Finistère. Dezelfde dag werden nog twee andere exemplaren ontdekt in het noordelijk deel van het eiland. De meeste vogelaars hadden meer aandacht voor de Blauwstaart (*Tarsiger cyanurus*), die in de ochtend heel even was waargenomen op nauwelijks enkele tientallen meters daar vandaan beneden in de vallei van Stang Meur.

De volgende dag werden ongeveer 12 Bladkoningen ontdekt op plekken die de dag ervoor niet onderzocht waren. De vogels die gezien werden op 9 oktober zijn er nog steeds, het is dus waarschijnlijk dat de aankomstgolf op de 9de plaats heeft gevonden. De vogel van Stang Meur, die moeilijk te spotten was, werd opnieuw gehoord en/of gezien op 10 en de 11 oktober. Pas op 12 oktober slaagden de vogelaars er in de vogel goed in beeld te krijgen en vast te stellen dat dit exemplaar geringd was! Rond de middag hoorde ik van deze waarneming en nam contact op met Aurélien Audevard, die op dat moment niet op het eiland aanwezig was, om zijn vangmateriaal te lenen. Samen met Nidal Issa maakten we wat sleuven tussen de dichte wilgen en stelden er twee mistnetten van 12 m op. De vogel werd hierdoor niet verstoord en vloog vaak dicht in de buurt,

maar steeds op een veilige hoogte. Pas na het draaien van een geluidsopname met de GSM van Nidal vloog de vogel na 30 minuten in het net.

De vogel, een juveniel exemplaar aan de staartpenen te zien, bleek op 6 oktober 2009 geringd te zijn door Harrie en Leo Hassing op het Vogelringstation Overdinkel (NL), 1km ten zuidoosten van Losser, vlak bij de Duitse grens. Het was de enige Bladkoning die in die herfst op dit ringstation werd geringd en bovendien slechts de tweede Bladkoning in 18 jaar voor dit ringstation.

Figuur 1. Bladkoning, Overdinkel 6 oktober 2009.

Discussie

Hoewel er tot op heden 30 Bladkoningen werden geringd in Frankrijk, betrof dit de eerste terugvangst van deze soort, en tegelijkertijd de eerste (terug-)vangst van een in het buitenland geringde Bladkoning. Er zijn elders in Europa tot nog toe minstens 3 gelijkwaardige gevallen (Wernham et al, 2002):

- een Bladkoning, in de herfst van 1990 geringd in het Graafschap Hedmark, Noorwegen, werd gecontroleerd op Fair Isle, Schotland, een afstand van 750 km west zuidwestelijke richting;
- een Bladkoning, geringd op 21 oktober 1998 in Portland Bill, Zuid-Engeland, werd de volgende dag al weer teruggevangen in Guernsey, 120 km zuidwaarts;
- een Bladkoning, op 5 oktober 2006 geringd op het eiland Utsira, Noorwegen, werd op 12 oktober 2006 gevangen op de Far Oer eilanden, Denemarken, 700 km in noordwestelijke richting.

Trekrichting

Een rechte verbindingslijn tussen de twee vangplaatsen leert ons dat de vogel van Ouessant een westzuidwestelijk koers heeft gevolgd. Dat is in overeenstemming met de trekrichting van de helft van de Bladkoningen die gevangen zijn in Denemarken en in oriëntatiekooien zijn getest: van